

L'estudi de les migracions a Catalunya, l'estudi de la societat catalana¹

The study of migrations in Catalonia, the study of Catalan society

Àngels Pascual de Sans

Departament de Geografia. Universitat Autònoma de Barcelona

Correspondència: Àngels Pascual de Sans. Grup de Recerca sobre Migracions.

Departament de Geografia. Universitat Autònoma de Barcelona.

Edifici B, 08193 Bellaterra, Barcelona, Espanya.

Tel.: 00 - 34 - 935 811 736. Fax: 00 - 34 - 935 812 001. A/e: angels.pascual@uab.cat.

Data de recepció de l'article: març 2010

Data d'acceptació de l'article: desembre 2010

Resum

La mobilitat humana en l'espai ha ocupat l'atenció dels estudiosos de totes les branques de les ciències de la societat, com correspon a un fenomen que es troba al centre mateix de les experiències vitals de qualsevol individu o grup social. La majoria de les recerques s'ha cenyit a un dels aspectes de la mobilitat: el que es coneix amb el terme *migració*, i les seves variants —*emigració* i *immigració*. A Catalunya, aquestes qüestions han estat molt presents en el pensament social. El text que es presenta pretén fer un cert inventari de treballs fets sobre la matèria i el context en què apareixen. Es fa un repàs crític de quines característiques tenen. S'assenyalen uns trets generals que s'aprecien arreu en el tractament de les migracions i uns trets més específics de la producció acadèmica a Catalunya. El text conclou amb algunes propostes.

Paraules clau: recerca, migracions, Catalunya, metodologia.

Abstract

Human mobility has drawn the attention of scholars from all branches of social sciences, as befits a phenomenon that is at the centre of any individual's or social group's life experiences. Most research has concentrated on one aspect of mobility: the one that is known by the term *migration* and its variants – *emigration* and *immigration*. In Catalonia, these issues have been a constant theme in social thinking. The article intends to make an inventory of the work done on this subject and the context in which it appears. The characteristics of this phenomenon are critically reviewed, some general features are observed on the treatment of migration, and some specific features of the academic production in Catalonia are pointed out. The text concludes with some proposals.

Keywords: research, migration, Catalonia, methodology.

1. Aquest article recull els punts principals de la intervenció que l'autora va fer en la conferència inaugural del V Congrés Català de Sociologia, el 17 d'abril de 2009 (Universitat Autònoma de Barcelona, Campus de Bellaterra, 17 i 18 d'abril de 2009).

1. Les migracions com a tema de recerca

Les migracions constitueixen indiscutiblement un tema de debat actual en tots els mitjans de comunicació, al carrer i també en el món acadèmic. En aquest darrer, el món dels estudiosos, dels investigadors, dels ensenyants, l'aproximació al tema no és exclusiu d'una branca del coneixement, sinó que es fa des de diferents perspectives. De fet, totes les branques de les ciències de la societat treballen en aspectes més o menys diversos de la qüestió. L'antropologia, la sociologia, la geografia, l'economia, la psicologia social, la politologia, i potser la història, es troben ineludiblement amb un tema com aquest. I encara se n'hi haurien d'afegir algunes altres, com el dret i la demografia.

Aquesta confluència de disciplines en l'estudi de la migració no és pas una opció. És un requeriment, una exigència derivada del caràcter mateix de la realitat en el coneixement de la qual es vol avançar. En efecte, el fenomen de la mobilitat humana en l'espai —igual que el de l'assentament— es troba al cor mateix de totes les experiències vitals, tant les personals com les col·lectives, en una forma o una altra. Constitueix una part intrínseca de les relacions socials i abraça totes les dimensions de l'existència humana (Castles, 2008, p. 4). Mirar d'entendre la migració (i la no migració, la permanència) és equivalent a mirar d'entendre la vida social. No cal dir que la pretensió és molt gran, i totes les vies d'aproximació poden confluïr.

Partint d'aquest punt, en aquest article es vol seguir el fil de la manera com s'ha desenvolupat l'estudi sobre les migracions en el nostre entorn, des de la sociologia i altres disciplines properes. Ho faré mirant de posar al dia coses que ja vaig escriure fa molts anys amb un col·lega, en Jordi Cardelús, en el *Diccionari de les ciències de la societat als Països Catalans (segles XVIII-XX)* (a cura de Francesc Artal, Pere Gabriel, Enric Lluch i Francesc Roca, Barcelona, Edicions 62, 1979) i, posteriorment, en l'obra col·lectiva *Visió de Catalunya: El canvi i la reconstrucció nacional des de la perspectiva sociològica* (Barcelona, Diputació de Barcelona, 1987).

2. Els estudis sobre el tema. Evolució

En el pensament sobre temes socials, a Catalunya, els moviments i els assentaments de població són qüestions que des de sempre hi han estat presents. Tant en les obres d'assaig com en la narrativa, hi ha hagut aportacions interessants. Però situem-nos més a prop en el temps, situem-nos en els anys posteriors a la Guerra Civil. La migració és un dels primers temes dels quals s'ocupa la sociologia en els moments inicials de la seva difícil formalització acadèmica, encara en ple franquisme, quan era una disciplina proscriu a les universitats i als centres d'estudis del nostre país i del conjunt d'Espanya.

En els inicis d'aquest període, un autor de referència, com passa altres cops, no és precisament un científic social. És un escriptor, novel·lista i periodista, en Francesc (o Francisco o Paco) Candel. El seu llibre *Els altres catalans* (Barcelona, Edicions 62, 1964) fa furor i es reedita diverses vegades el mateix any de l'aparició. Abans o al mateix temps que aquesta aportació, però, ja n'hi havia hagut d'altres. En un terreny més «d'estudi», Jaime Utrillo havia tractat no pas de la immigració d'Espanya sinó de l'èxode rural a Catalunya en tres articles consecutius sota el mateix títol («El éxodo rural en Cataluña y zonas limítrofes: Reacciones de los centros nucleares», *Revista Internacional de Sociología*, núm. 34 i 36 de 1951 i núm. 38 de 1952)² i en Joaquim Maluquer i Sostres abordava el tema de la immigració espanyola —ara sí— des de l'estranger (*L'assimilation des immigrés en Catalogne*, Ginebra, Librairie Droz, 1963) i en una part de la seva obra *Població i societat a l'àrea catalana* (Barcelona, Ed. A. C., 1965).

2. *Revista Internacional de Sociología*, núm. 34, p. 389-420; *Revista Internacional de Sociología*, núm. 36, p. 407-442; *Revista Internacional de Sociología*, núm. 38, p. 391-436. En el segon i tercer article l'autor signa com a Jaime Utrillo Morlius. I en tots tres articles indica que l'autor és del «Cuerpo de Inspectores Farmacéuticos Municipales».

També val la pena esmentar altres treballs. Per exemple, el de Rogeli Duocastella «Problèmes d'adaptation dans le cas de migrations intérieures. Un exemple en Espagne» (*Population*, núm. 1 (1957), p. 115-128), que segueix el seu estudi general sobre «Mataró 1955: estudio de sociología religiosa sobre una ciudad industrial española» publicat el 1961 a *Cuadernos de Información Económica y Sociológica*, núm. IX-X, p. 1-390; el de Maria de Bolós «La inmigración a Barcelona» (*Estudios Geográficos*, núm. XX (1959), p. 205-209); o el de Jaume Nualart, «La inmigración en Barcelona», *Los problemas de la migración española*, *Semanas Sociales de España*, Madrid, 1959, p. 35-52.

D'altra banda, l'any 1965 el Patronato Municipal de la Vivienda organitza a Barcelona unes jornades el contingut de les quals es recull en la publicació *Conversaciones sobre inmigración interior* (Publicaciones del Patronato Municipal de la Vivienda, 1966). Més o menys al mateix temps, des de l'Abadia de Montserrat la revista *Qüestions de vida cristiana* publica el 1966 un número monogràfic sota el títol «La immigració» (1966, p. 31). I el 1968 apareix en català i en castellà el llibre *La immigració a Catalunya* (Barcelona, Edició de Materials, 1968), en el qual deu autors encapçalats per Antoni Jutglar tracten del tema en capítols separats. Entre els autors hi ha historiadors, economistes, urbanistes, psicòlegs i sociòlegs.³ En conjunt, doncs, uns inicis amb una aproximació prou variada.

En aquestes primeres obres s'observa que estudiar la migració a Catalunya —en aquest cas la immigració— és, de fet, estudiar la societat catalana. El tema de la relació dels individus i dels col·lectius amb l'espai, de la seva mobilitat geogràfica i la seva permanència als llocs, no és sinó l'estudi de la formació, l'evolució i l'articulació de tot el conjunt social. Els títols dels diferents capítols de l'obra citada, *La immigració a Catalunya*, són força clars en aquest sentit. Recullen aquests camps temàtics: perspectiva històrica, els immigrants i l'economia, l'assimilació dels immigrants des del punt de vista d'un psicòleg, l'impacte en una ciutat del cinturó de Barcelona, aspectes sociològics de la integració dels immigrants, la qüestió de la cultura, la de l'escola, la planificació urbanística i el tema de l'habitatge.

Aleshores, en els anys cinquanta i seixanta, l'atenció se centrava d'una manera gairebé exclusiva en la immigració que provenia de diferents zones d'Espanya. També es començava a dedicar atenció a l'emigració d'espanyols cap a Europa, i al «retorn» d'aquestes persones, sovint no pas als punts d'origen, sinó a altres llocs de l'Estat, entre els quals Catalunya.

En períodes posteriors, la temàtica de les migracions s'ha anat afermant, paral·lelament al procés de desenvolupament de la sociologia a casa nostra. Cenyint-nos a aquesta disciplina, en les Primeres Jornades de Sociologia, que van tenir lloc als locals de l'IEC l'any 1981, les migracions no eren una de les àrees temàtiques, si bé se'n va parlar dins de l'àrea d'estructura social; mentre que en les sessions del cicle organitzat posteriorment (juny de 1983 - gener de 1984, recollides després en la publicació *Visió de Catalunya* ja esmentada) les migracions ja ocupen un lloc notable; i la presència s'ha consolidant en els congressos següents, fins a arribar l'any 2009 al V Congrés Català de Sociologia, on els organitzadors van decidir abordar el tema de manera monogràfica, sota el títol «Immigració i societat catalana».

3. Aquells mateixos anys, es produeixen un seguit d'estudis que aborden d'una manera més o menys directa la qüestió de la immigració, des de diferents disciplines. Així, des de l'economia alguns treballs ho fan quan s'ocupen de l'evolució de la població i la seva relació amb la industrialització i el mercat de treball en general. És el cas de l'economista Joaquim MUNS (1962), «El crecimiento demográfico e industrial de la ciudad de Barcelona», *Información Comercial Española*, núm. 342, p. 103-110, o de Josep M. Muntaner, Ernest Lluch, Pere Campistol i Emili Gasch, o del ja citat Joaquim Maluquer.

I, dins dels estudis de població, podríem situar també els treballs de Josep Iglesias, de Jordi Nadal o de Joan Vilà Valentí, de Maria de Bolós o d'Alfonso García Barbancho.

En un altre terreny, el de l'urbanisme i l'habitatge, val la pena recordar que a Barcelona va tenir lloc la *Semana del Suburbio* i se'n recullen les comunicacions en la publicació *Los suburbios 1957* (1957), Barcelona, i hi ha diverses publicacions d'aquests anys (J. M. Martínez-Marí, A. Romeu Sabater, E. Ivern, J. Olives i M. Echenique, entre d'altres) que toquen temes de barris relacionats d'alguna manera amb la immigració pobra. Aquests treballs contribueixen des de diferents angles al debat sobre la relació entre suburbi, barraquisme i immigració.

Aportacions i estudis de tota mena han proliferat en els darrers decennis, especialment a partir dels anys noranta. Hi ha hagut un creixement exponencial, detectat en diversos «estats de la qüestió». Per exemple, fa uns anys vam estudiar amb col·legues del Grup de Recerca sobre Migracions (GRM) de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) la producció de treballs sobre migracions amb relació a Catalunya en un període de vint-i-cinc anys (de 1975 a 2000).⁴ L'augment que es constata era sorprenent. De 16 estudis enregistrats en el quinquenni 1970-1974 s'havia passat a 418 per al quinquenni 1995-1999, i el salt més fort se situava en els inicis dels anys noranta. Hi ha també un nombre altíssim de congressos, seminaris, tesis doctorals, conferències, articles i reportatges sobre migracions. I cal no oblidar, tampoc, l'activitat de les administracions públiques catalanes, en diferents àmbits i nivells, que dóna lloc a moltes publicacions i nombrosos informes no publicats.

Fins a la primera meitat dels anys vuitanta, la recerca se centra bàsicament en la immigració provinent d'Espanya. Les dues regions que concentren l'atenció són Andalusia i Galícia; curiosament no ho fan Aragó ni Extremadura. Posteriorment, hi ha un canvi radical en les prioritats de la recerca. D'una banda, l'estudi dels fluxos migratoris amb Espanya gairebé desapareix de l'escenari i els estudis que n'agafen el relleu són els que fan referència a la immigració d'estrangers. La importància quantitativa i el ritme sobtat dels fluxos d'entrada d'estrangers expliquen en part el canvi, però no justifiquen l'oblit d'altres fluxos. De l'altra, l'enfocament passa d'aplicar una òptica d'ubicació dels migrants en l'estructura social a atorgar la primacia a l'origen i la nacionalitat de les persones.

En conjunt, es pot dir sense exageració que el tema de les migracions ha tingut en els darrers temps una força d'impacte tan gran que ha acaparat una bona part de la recerca i, en tot cas, ha proporcionat molta feina a gran quantitat de professionals de la sociologia (i altres ciències de la societat) —entre els quals em compto, és clar.

3. El context de la proliferació dels estudis

A què pot respondre l'increment exponencial d'estudis sobre la migració, en aquests últims anys? En primer lloc, deu respondre parcialment a una nova situació de la recerca en general a Catalunya i a Espanya, i no només en l'àmbit de la sociologia. Això vol dir un creixement de recursos dedicats a recerca i l'entrada de la immigració com a tema prioritari en programes de recerca, pública o de fundacions. Paral·lelament i en relació amb això, hi ha un augment lògic del nombre d'investigadors. I també un augment del nombre de publicacions i revistes científiques, acompanyat d'un altre factor de molt pes: la progressió notable de les pressions que els investigadors reben per a tenir en l'historial acadèmic una bona llista de publicacions.

Però, en el cas de les migracions, l'eclosió del tema es produeix també com a resposta a la visibilitat que adquireix la immigració estrangera en la segona meitat dels anys vuitanta i sobretot en els anys noranta (increment i diversificació de fluxos).⁵ Potser això, a l'inici, era una reacció anticipada, per mimetisme amb el que passava a Europa, una importació de problemàtiques en relació amb l'arribada i la incorporació d'estrangers. Però després la situació aquí ja respon a una realitat ben present. Al mateix temps, es pot dir que possiblement el gran nombre d'estudis és una resposta a la constatació clara que la migració, a Catalunya com en altres llocs, és un fenomen estructural. Tal com passa en qualsevol societat no tancada. I això és especialment cert a Catalunya, terra de pas, com sabem, i també nació colonitzadora i colonitzada. País on es produeix una gran quantitat de moviments de població, amb oscil·lacions i amb moments alts, com és el cas d'ara.

4. À. PASCUAL DE SANS (dir.), V. de MIGUEL LUKEN, R. MORÉN ALEGRET i M. SOLANA SOLANA (2002), *Migracions a Catalunya: L'estat de la qüestió (1975-2000)*, Bellaterra (Barcelona), Universitat Autònoma de Barcelona, Servei de Publicacions.

5. Cal assenyalar que això no havia passat amb els grans fluxos migratoris d'Espanya de la segona meitat del segle xx.

Tenim, doncs, una producció molt considerable sobre el fenomen de la migració i sobre els assumptes que s'hi relacionen. Potser no es pot dir que s'hagin diversificat les temàtiques, que ja eren prou variades, però s'han introduït aspectes nous, com assenyalaré més endavant. Els estudiosos del tema han treballat molt, sobre moltes coses i des de molts angles. En conjunt, es disposa, doncs, d'un material valuós que proporciona elements importants per al coneixement d'unes qüestions prou complexes i sempre en procés de canvi.⁶ El conjunt de treballs presentats en el darrer Congrés Català de Sociologia, ja esmentat, n'és un bon exemple. Un exemple de la gran varietat i de la riquesa notable del tractament que s'està donant a la qüestió.

4. Algunes característiques del tractament del tema

L'examen d'aquesta producció científica permet descriure el panorama de la recerca i destacar-ne alguns trets que poden contribuir al debat sobre el treball dels científics socials al voltant de la migració i sobre les vies per on es pot continuar avançant. Els punts que assenyalaré esquemàticament són, com és lògic, discutibles, i prenen una forma crítica, que és la pròpia d'unes persones que tenen el privilegi i la responsabilitat de ser retribuïdes per dedicar-se a pensar. En tractaré en dos blocs: l'un de referit als trets generals que s'observen en la producció científica, tant la feta a Catalunya com la que es fa en molts altres països, i l'altre de referit als trets més específics de la producció catalana.

4.1. TRETOS GENERALS

- Una cosa prou coneguda, que tots nosaltres hem pogut constatar, però que persisteix i sovint distorsiona les recerques ja en el punt de partida, és l'ambigüitat, la indefinició, en l'ús dels conceptes centrals de la temàtica de les migracions. La confusió semàntica ha estat massa sovint la norma. Però cal distingir:
 - Una cosa és que d'un mateix concepte hi hagi i s'utilitzin diferents definicions: mentre quedi clar en cada cas, no hi ha d'haver cap problema per a treballar.
 - L'altra és que la dificultat de definició desemboqui en una confusió d'idees: això sí que és un problema.
 - I encara una altra és l'ús trampós de conceptes mal definits o no definits: s'introdueix expressament la confusió.

Com tots sabem i ja he tingut ocasió de comentar altres vegades en aplicació a aquest camp d'estudi, la plasticitat dels conceptes pot ser interessant per a estimular el pensament, però hi ha indefinicions que només confonen, perquè donen per pensades una sèrie de coses i per acceptades unes proposicions mancades de base o directament tramposes.

- Les migracions es prenen sovint com a variable independent, massa de cara. No es fa prou referència al context i a les circumstàncies als quals respon la mobilitat espacial de la població. El context és fonamental i moltes vegades no s'hi presta prou atenció. Sovint els estudiosos ens hem aproximat a la migració com a esdeveniment, i com a esdeveniment central, quan és un epifenomen. I justament aquí hi ha un problema molt important, i és que no es consideren ni es posen en qüestió tot un seguit d'elements bàsics sobre els quals s'articulen els moviments de població:
 - ni el model socioeconòmic,
 - ni el funcionament del mercat de treball,

6. I ens endinsem ara en un nou escenari, derivat de la crisi en què estem immersos, que també caldrà estudiar.

- ni el model urbanístic,
 - ni la delimitació dels espais,
 - ni les jerarquies d'aquests espais (països tercers, països pobres, Europa, Espanya, Catalunya, camp, ciutat...).
- Es fa un joc de paraules entre *migració* i *mobilitat*. No perquè s'apliquin a objectes intrínsecament diferents, sinó per un biaix de classe. Emigren i immigren els pobres, i els moviments que generen s'han de reprimir, controlar o protegir paternalment, segons la ideologia i les circumstàncies. Els benestants —estudiants, artistes, executius, empresaris—, en canvi, *no migren* sinó que es traslladen, es mouen, es desplacen, i els seus són fluxos que cal fomentar de totes passades.
- Es deixa en segon terme l'ampliació de l'objecte d'estudi, passant del concepte de *migració* al concepte de *mobilitat*, i més encara al binomi mobilitat/assentament, entès com una ampliació del camp d'anàlisi i introduint una nova concepció de les relacions de la població amb els llocs. I és precisament aquesta nova concepció la que permetria, entre altres coses, trencar dicotomies tan usades fins ara com la de zones d'emigració i zones d'immigració, migració interior i migració exterior, o assumir la importància de les trajectòries migratòries més o menys complexes i més o menys recurrents.
- Sembla que no s'ha donat prou importància a la qüestió de la identificació geogràfica de les persones amb els llocs, i especialment amb uns llocs especials, que serien llocs propis o idiòtops, i el paper clau que tenen aquests llocs en les històries personals i col·lectives.
- Es presta més atenció als individus que als grups socials, quan són els actors principals dels fenòmens que s'estudien. Aquí entraria el paper de les famílies en les decisions. I només recentment s'ha valorat tal com es mereix la importància de les xarxes socials. Semblantment, es presta poca atenció a la importància i a l'especificitat del paper de les dones en la migració i l'assentament. Això és més sorprenent, atès que el nombre de dones investigadores en aquest camp és molt alt.
- La interdisciplinarietat necessària en aquests temes es veu frenada per la compartimentació acadèmica en departaments rígids (aquí al nostre país les àrees de coneixement absurdes). A vegades hi ha més simultaneïtat que col·laboració. I així es fa difícil entendre el conjunt dels processos socials implicats.
- La selecció de temàtiques està sotmesa a: *a*) la demanda política (les decisions a curt termini i la crida de vots); *b*) la demanda social associada (temes problemàtics en el terreny de la seguretat i de l'assistència social), i *c*) la demanda de les carreres dels investigadors, sotmeses més que no sembla a les modes acadèmiques. El finançament (necessari en molts casos) està subjecte a les exigències i possibilitats dels actors implicats.
- Alguns treballs acadèmics expressen més la descoberta dels investigadors d'un món que els queda lluny i que desconeixen que no pas una interpretació que comporti un avenç en el coneixement científic.
- Les dades quantitatives sobre el tema s'imposen sovint com a resposta per sobre d'unes preguntes o hipòtesis de recerca inexistents o no prou explícites. Potser es deu, en part, a la dificultat d'aconseguir la informació. Però les dades quantitatives no parlen mai per si soles.

- No tractarem aquí d'alguns problemes metodològics ja prou coneguts en el terreny de l'obtenció directa de dades (mostres, ús de l'enquesta amb qüestionari establert...). Només cal advertir que la recerca en migració és un camp que es presta a errors molt sensibles i això es reflecteix en alguns treballs. Als errors més comuns, s'hi afegixen en aquest cas els derivats d'una mala resolució del tema de les diferències lingüístiques, culturals i de context.

4.2. TRETOS ADDICIONALS MÉS ESPECÍFICS DE CATALUNYA

- Delimitació parcial del fenomen migratori, reduint-lo excessivament a la immigració (i, encara, a un tipus d'immigració determinat), oblidant l'emigració, i relegant també en els treballs les migracions amb Espanya i els desplaçaments per l'interior de Catalunya a una presència molt secundària, segurament massa secundària, a partir dels anys vuitanta. Bé, de l'emigració exterior, sí que se n'ha tractat, però bàsicament en relació amb èpoques històriques passades (període colonial i postcolonial) i, en especial, amb l'exili lligat a la guerra espanyola.
- Debat de conceptes al voltant de la relació entre la població instal·lada en un lloc i els que hi arriben. Debat a vegades més profund, a vegades més nominal. *Assimilació, integració, inclusió, acomodació, inserció* són termes que es fan servir profusament, en «positiu»; i en «negatiu» serien termes com *exclusió, marginació, guetització*. Molt sovint en aquests debats es parteix d'unes idees molt reduccionistes: que els immigrants vénen per quedar-se i que vénen per necessitat econòmica preemptòria. Rarament es fa intervenir, i encara menys es posa en qüestió, la societat a la qual els immigrants arriben.
- En anys més recents —i coincidint amb estudiosos europeus i americans— s'incorpora amb força la temàtica del que ara molts anomenen *transnacionalisme*, i també la relació entre migració i desenvolupament. Tot això és objecte de forts debats. Més recentment, es va introduir el tema de les xarxes migratòries i el concepte de *circularitat*. Hi ha un camp interessant en aquesta línia (i també distorsions que cal evitar).
- Superat l'ús desafortunat de l'expressió *comunitat immigrant* per a designar conjunts de persones sense cap vincle social entre elles, construïts per la mirada aliena, es continua abusant de l'expressió *col·lectiu immigrant*. El mateix es podria dir de l'expressió *nouvinguts*, concepte benintencionat introduït recentment. L'abús, quan la denominació s'aplica d'una manera genèrica, prové de la fixació de pertinença que aquesta denominació comporta per a un conjunt de persones la situació de les quals és justament molt mudable. La nostra visió d'investigadors es fixa en la condició que se'ls atribueix i reforça la connotació que ja la societat que els inclou tendeix a fer. Això facilita que se'n parli com un tot, i d'aquí a la pregunta absurda i capciosa de si els immigrants són un problema o una oportunitat només hi ha un pas. S'ha de plantejar qui, com i què: especificar i contextualitzar.
- A l'inici, la premissa no discutida era que calia fer dels immigrants uns catalans (*uns altres catalans*, en la feliç expressió de Candel). Amb això, a vegades, s'ha fet passar l'afirmació errònia d'una cultura catalana fixada i d'alguna manera superior. Després, amb l'onada de progressisme, ha primat la idea que la diversitat és l'objectiu no discutit. Es posa un èmfasi excessiu en aquesta qüestió, aplicada als anomenats *immigrants*, com si la diversitat fos una qüestió de procedències. Això contribueix justament a fixar unes diferències. S'obvia, així, el fet que tothom és divers, no només els immigrants. I el fonament de qualsevol societat és allò que les persones que la formen tenen en comú, o de semblant, i no allò que les fa diferents. Unes coses que la gent comparteix dins de la riquesa de la diferència.

- Es pot observar una imposició anglosaxona dels enfocaments. Se seleccionen de manera esbiaixada uns temes, que tenen sentit en altres contextos. I la producció pròpia s'hi ha de sotmetre i al mateix temps és fagocitada.
- Hi ha un cert «atrapament» dels estudiosos interessats en aquests temes pels fenòmens més aparents, més visibles, que es produeixen al seu entorn, cosa que se suma al miserabilisme que sovint afecta les ciències de la societat. Exemples d'això serien:
 - Estudi de la immigració interior i de l'exterior separatament, segons els moments, quan tots dos fenòmens coexisteixen i s'interrelacionen.
 - Estudi preferent de la immigració que es considera possible generadora de problemes, sempre amb una visió de dalt a baix.
- Lligat a aquest atrapament, s'observa una immediatesa excessiva. Això ha dificultat (o impedit) una visió prou distanciada dels fenòmens en joc. És obvi que cal reaccionar a les circumstàncies de cada moment, i segurament s'ha avançat molt en estudis puntuals, empírics. Però ha quedat en segon terme la construcció teòrica i l'articulació de tot plegat en una visió de conjunt de la societat catalana en la seva transformació contínua. No la gran teoria, sinó la comprensió atenta dels fets i de les situacions.

5. Sugeriments per a seguir endavant

Com és lògic, el primer suggeriment per a avançar en la recerca sobre migracions seria insistir en els encerts importants del tractament fet fins ara i, al mateix temps, considerar i revisar els punts febles i les possibles mancances, alguns dels quals he intentat recollir en els punts anteriors. Però se'n poden afegir d'altres, més o menys relacionats i que assenyalo de manera succinta a continuació.

Seria bo treballar en l'apropament de les diferents ciències de la societat. El distanciament les ha perjudicades totes. Però caldria que l'apropament fos real, no burocràtic. Cal obtenir finançament per a treballar en aquesta línia de col·laboració i intercanvi real.

Mirar d'aconseguir una validesa més gran de les dades disponibles i una utilització millor de les possibilitats que les noves tecnologies ofereixen en el seu tractament. Aquí tindria un lloc preferent una disciplina que no és estrictament una ciència social: la demografia. Pot aportar al treball dels estudiosos que es preocupen dels conceptes i de les relacions entre conceptes una valoració crítica de les fonts de dades i un tractament d'anàlisi demogràfica de la informació que proporcionen. Però cal estar atent a la pretesa objectivitat de les dades quantitatives, a la qual he fet referència.

Insistir en els estudis fets amb un enfocament sistèmic i longitudinal, idoni per a la temàtica de què cal tractar. Ja s'hi està avançant. Seria bo aprofundir en un tractament de dades quantitatives ja disponibles i d'altres que segurament es posaran a disposició dels investigadors. Tenir presents també en aquest sentit les possibilitats que una metodologia rigorosa d'anàlisi qualitativa pot oferir. L'aproximació biogràfica proporciona una via d'estudi molt interessant, en aquesta mateixa línia.

Procurar que en els àmbits acadèmics internacionals hi hagi una valoració dels estudis de la realitat de les nostres *societats perifèriques*, i nosaltres mateixos dedicar-hi atenció,⁷ i exposar-los sense complexos de localisme. I, si és possible, presentar i publicar aquests estudis en les llengües dels àmbits treballats. En tot cas, amb un respecte per aquestes llengües. Per exemple, que les entrevistes en profunditat es puguin fer en les llengües de cadascú i es puguin transcriure també així, amb traducció annexa si cal. I que les presentacions en congressos acceptin formes d'expressió particulars.

7. Lluís Reolons plantejava fa un temps la conveniència de prestar més atenció a l'Europa meridional, en el conjunt dels models més tipificats internacionalment en l'obra «Quatre apunts sobre sociòlegs i immigració», *Butlletí de l'Associació Catalana de Sociologia*, núm. 89 (maig 2007), p. 4-5.

Aportar idees innovadores i prospectives en la interpretació dels fenòmens que ens ocupen, en la seva articulació amb el conjunt de la realitat social i en la possible evolució de tot plegat. En la línia que fan alguns assaigs i, fins i tot, novel·les. Anar més enllà del vol ras i de l'anar a remolc dels fets que caracteritzen a vegades els estudis socials, sotmesos a requisits burocràtics o d'encàrrec, o a interessos de carreres acadèmiques. Caldria passar de la descoberta —i la seva divulgació— a una manera nova i conjunta de mirar la realitat i proposar-ne interpretacions audaces i de caire innovador. La recerca necessita un cert grau de passió, difícil, val a dir, en les circumstàncies actuals de les nostres institucions universitàries.

6. Nota final

Els científics socials que estudien els moviments de població molt sovint s'hi apropen des d'un punt de partida valoratiu: la migració és una cosa positiva que cal defensar; o bé: la migració és un risc o una amenaça. Potser podríem fer una aproximació com la de Candel, que va tenir la virtut de no prendre-hi partit. La migració és, com hem dit, un fenomen estructural de les nostres societats, en si mateix no és positiu ni negatiu, i la seva incidència sobre les persones i els grups implicats depèn de les circumstàncies personals i dels entorns socials que la conformen, l'emeten i la reben.

Referències bibliogràfiques

- ARTAL, F.; GABRIEL, P.; LLUCH, E.; ROCA, F. (cur.) (1979). *Diccionari de les ciències de la societat als Països Catalans (segles XVIII-XX)*. Barcelona: Edicions 62.
- BOLÓS, M. de (1959). «La inmigración en Barcelona». *Estudios Geográficos*, núm. xx, p. 205-209.
- CANDEL, F. (1964). *Els altres catalans*. Barcelona: Edicions 62.
- CASTLES, S. (2008). «Development and migration - migration and development: What comes first?». Nova York: Social Science Research Council.
- DUCASTELLA, R. (1957). «Problèmes d'adaptation dans le cas de migrations intérieures. Un exemple en Espagne». *Population* [París], núm. 1, p. 115-128.
- (1961). «Mataró 1955: Estudio de sociología religiosa sobre una ciudad industrial española». *Cuadernos de Información Económica y Sociológica*, núm. IX-X, p. 1-390.
- DUCASTELLA, R. (comp.) (1957). *Los suburbios 1957*. Barcelona: Gráficas Levante.
- JUTGLAR, A. [et al.] (1968). *La immigració a Catalunya*. Barcelona: Edició de Materials. [Edició en castellà del mateix any]
- «La immigració» (1966). *Qüestions de Vida Cristiana*, 31. [Monogràfic]
- MALUQUER I SOSTRES, J. (1963). *L'assimilation des immigrés en Catalogne*. Ginebra: Librairie Droz.
- (1965). *Població i societat a l'àrea catalana*. Barcelona: Ed. A. C.
- MUNS, J. (1962). «El crecimiento demográfico e industrial de la ciudad de Barcelona». *Información Comercial Española* [Madrid], núm. 342, p. 103-110.
- NUALART, J. (1959). «La inmigración en Barcelona». A: *Los problemas de la migración española. Semanas Sociales de España*. Madrid: Junta Nacional de Semanas Sociales, p. 35-52.
- PASCUAL DE SANS, À. (dir.); MIGUEL LUKEN, V. de; MORÉN ALEGRET, R.; SOLANA SOLANA, M. (2002). *Migracions a Catalunya: L'estat de la qüestió (1975-2000)*. Bellaterra (Barcelona): Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions.
- PATRONATO MUNICIPAL DE LA VIVIENDA (1966). *Conversaciones sobre inmigración interior*. Barcelona: Publicaciones del Patronato Municipal de la Vivienda.
- RECOLONS, L. (2007). «Quatre apunts sobre sociòlegs i immigració». *Butlletí de l'Associació Catalana de Sociologia*, núm. 89, p. 4-5.
- UTRILLO MORLIUS, J. (1951). «El éxodo rural en Cataluña y zonas limítrofes. Reacciones de los centros nucleares». *Revista Internacional de Sociología*, núm. 34, p. 389-420.
- (1951). «El éxodo rural en Cataluña y zonas limítrofes. Reacciones de los centros nucleares». *Revista Internacional de Sociología*, núm. 36, p. 407-442.

UTRILLO MORLIUS, J. (1952). «El éxodo rural en Cataluña y zonas limítrofes. Reacciones de los centros nucleares». *Revista Internacional de Sociología*, núm. 38, p. 391-436.

Visió de Catalunya: El canvi i la reconstrucció nacional des de la perspectiva sociològica (1987). Barcelona: Diputació de Barcelona.